

LBRIS

We know
books

Dumitru Popescu

ATELIERUL DE VARĂ

Roman

*Ediția a doua
revăzută de autor*

Hoffman

Capitolul 1

Se apropia amiaza și curtea părea că a luat foc. Pic-torul întârzie în fața ferestrei privind, fără gânduri, pajiștea inundată de lumină. Aerul ardea, transformat într-o mare de flăcări albe. Strălucitorul incendiu solar, circumscris la perimetrul curții, semăna cu jocul unor oglinzi. „Ia te uită!” murmură. Nu-și amintea să mai fi surprins atâta incandes-cență în eclerajul diurn. Fenomen astral miniatural! Mo-mentul ar fi meritat „prins”, dar se pregătise să lucreze înă-untru. Își fixase tema (de atâtea ori ocolită, amânată, „ronță-ită” pe la colțuri, și părăsită dintr-o ciudată lipsă de voință), organizase locul de muncă. Cu părere de rău mângâie plasa verzuie din fereastră, încinsă de jetul fierbinte prăvălit oblic, și se așeză în fața șevaletului. Avea de făcut eboșa „Doamnei palide”. Ca de obicei, portretiza din memorie, dar după un model. Nu inventa figurile omenești având convingerea că portretul veritabil este cel „trăit” (aparținând adică unui po-sesor real), uzat prin întrebuițare, trecut prin metamorfo-za vârstelor și combustia bucuriilor, tristeților, erorilor. Lui personal acesta îi dădea garanția autenticității – respectiv de viață acumulată, pe care în calitate de pictor încerca să o ordoneze.

„Doamna palidă” era o persoană întipărită în minte de vreme îndelungată și fixată în principal în trei ipostaze: o fotografie de pe la 18-19 ani, imaginea de maturitate (în variante multiple) și un colț de portret surprins recent pe micul ecran (la nu știu ce manifestare publică) purtând stigmatul apropierei de senectute. Cu alte cuvinte: un conglomerat de trăsături marcate de suferința metafizică a adolescenței, o suită de expresii elegante, savant studiate, elaborate sub egida elevației intelectuale și a feminității discrete și, în sfârșit, semnalul fulguranț, inefabil deocamdată, dar cu atât mai impresionant, al fadării.

Din câteva linii de cărbune – extrase într-un efort aproape fiziologic de memorare – execută cele trei crochiuri. Primul, capul fetei de 17 ani, cu ceva tulbure, rătăcit, o dezorientare fanatică – extaz sinucigaș sau fericire abulică, de bovină sacră. Se miră el însuși. Ce ascundea această adolescentă? Devoțiune mistică – oferta sacrificiului, căutarea disperată a unei protecții sau tutele –, nevoie de sclavaj, dorința disoluției propriului eu? Explozie senzorială în gol? Conștientizarea alienării și trăirea paroxistică a momentului? Fiindcă, de bună seamă, nu putea fi vorba decât de stări pasagere, de vârful unui mic proces. Aceasta credea că e, de altfel, șansa instantaneului (fotografic sau de grafician): immortalizarea irepetabilului, doar sugerând câte ceva din ansamblu, din permanent. În pictură, nu i se părea relevant, decât în măsura în care ar dezvălui o cotitură, prin urmare o premisă. Or, în cazul de față, criza a fost repede depășită, ca cele mai multe ale adolescenței. Evoluția ulterioară a personajului excludea ipoteza perpetuării vreunei angoase extatice. Se schimbaseră disponibilitatea sentimental-senzorială. Clocotul vulcanic temperamental eșuase, poate, într-o

lungă erupție intelectuală. Sau într-o eternă și indecisă căutare, nesatisfăcută vreodată plenar.

Cunoscând în mare cursul vieții personajului, putea presupune că disperatul strigăt adolescentin n-a avut ecou, „Doamna palidă” nededicându-se orbește unei pasiuni de genul celei anunțate. S-a căsătorit de timpuriu – nu mult după luarea probei psihologic-fotografice – și căsătoria precoce, consumată la tensiuni nu prea înalte, a determinat scurgerea acumulării de energie turbure, scăzând voltajul subconștientului. Alesul – recomandat sau întâmplător – nici nu genera, nici nu recepta tensiuni telurice și, dacă le-o fi simțit la ea, a știut să le deturneze. În ce o privește, sub controlul unei rațiuni puternice și reci, s-a potolit. Au urmat probabil mici flăcări sentimentale și erotice, și acestea i-au echilibrat structura psihică, dându-i iluzia unei împliniri rezonabile.

Între timp, coada ochiului pictorului începu să gliseze spre al doilea crochiu. Când se fixă definitiv asupra lui, schiță o grimasă de decepție: nu avea cu primul nici în clin nici în mână. O vagă asemănare fizică se putea stabili, poate, dar între adolescență și matură nu circula nicio identitate. Pe prima nu o cunoscuse, dar pentru a doua putea garanta. Obrazul prelung, îngust, hieratic, reprezenta o simplă coincidență, ca și fruntea înaltă, gâtul subțire, părul aspru tăiat scurt. Ochii bolovănoși, primitivi, agonici, încărcăți de patimă devoratoare, din primul crochiu, se migdalaseră în al doilea într-o orizontală filtrând ceva distilat, stabilizat, ca o licoare trecută prin toate alambicurile. Gura cu buze pneumatice, umflate de plâns, de dorință sau pur și simplu de veninul nebuniei, se subțiasse într-un desen rafinat, exprimând luciditate, ironie, puțină cruzime și, vag de tot, un fel

de amărăciune sceptică. În rest ce? Ca și când ai pune chipul unei tinere – internată pentru definitivarea diagnosticului oscilând între schizofrenie și exaltare senzitivă precoce – alături de al unei persoane din nu știu ce casă bizantină, atât de ipocrit rafinată încât pare întruchiparea eternului feminin expurgat de orice dependență biologică. Nimfa superevoluată, își zise pictorul. Pare că nu doarme, nu mănâncă, nu face dragoste, nu naște copii, nici nu a venit în contact cu materialitatea vieții. Firește, o mască, dar confecționată în întregime din materia primă proprie, toate elementele componente ale aliajului existând în solul și subsolul personalității – nu în stare pură și nu în proporții dominante, ci extrase dintr-o eterogenitate.

Ce fusese între cele două etape ale evoluției acestei femei? se întrebă. Ce zisese mai înainte – dresaj, instruc-taj, un lung exercițiu supravegheat. Renunțare, resemnare, nouă alegere – de data aceasta patronată de rațiune –, o re-orientare în care instinctul, senzitivitatea s-au subordonat inteligenței. Prin urmare, proces laborios. Da, prima ar fi crisalida ambiguă, expresia ferocelui instinct orb, strigătul sălbatic al vieții, al tenebrosului drept de existență, a doua, fluturele însuși, desenat academic, într-o proporționalitate ireproșabilă, colorat fastuos dar decent, simbolizând latura estetică a naturii umane (prin definiție lacomă, vulgară, egoistă). Cum s-a ajuns de la una la alta? Iată marele mister!

În sfârșit, al treilea crochiu, a treia ipostază. Ceea ce văzuse în treacă la televizor: un fragment de profil în care toate păreau știute și, deasupra lor, obosit și ironic, drapelul unui castel părăsit. Acest ciob de statuie, menținut câteva se-cunde pe micul ecran, îi produsese un ușor cutremur. Căci nu fusese vorba doar de surpriza propriu-zisă, sau de vreun

regret subiectiv, ci de un traumatism filosofic. Într-adevăr, n-o mai văzuse în carne și oase de cel puțin un deceniu, dar o asemenea implozie fizionomică rămânea totuși de neexplicat. Atare lucrare putea fi rodul unei istorii, nu al câtorva ani. Era vorba de o dramă personală? Boală, nenorocire familială, suferință psihică, prăbușirea unui eșafodaj de idealuri și speranțe... Măcinarea pilierului de bază al vieții, pierderea a însuși reperului existențial... Se putea lua în calcul și deshidratarea lentă a spiritului, sub ariditatea îndelungată a regimului de existență, dar din nou, dacă aceasta ar fi fost întinsă pe o durată lungă. Șocul resimțit la surprinderea obrazului expus din profil, mai exact din spate în timp ce subiectul își întorcea capul spre cameraman, fusese determinat de subita revelație a tragismului îmbătrânirii, concentrat în trufia învinsului.

Dan Pivniceru se ridică de pe scaun și întoarse spatele șevaletului. Urma partea cea mai grea – sinteza, căutarea punctului de convergență a celor trei imagini, suprapunerea lor și extragerea numitorului comun, pentru a construi ceea ce el numea *portretul biografic*. Se duse din nou la fereastră. Flăcările albe ce dansaseră pe pajiștea curții se topiseră, incendiul se transformase într-o baltă transparentă de lumină, legănată de propria propulsie și de vântul amiezii. Ieși, lipăind cu șlapii pe cărăruia de ciment, spre poartă, unde nu avea nimic altceva de făcut decât să-și întoarcă privirile spre dreapta, pentru a îmbrățișa vegetația dezordonată a grădinilor din spatele caselor țărănești, și apoi spre stânga, cercetând mica uliță pustie, în care pietrișul, ca și gardurile vechi ale vecinilor, se coceau în cuptorul verii.

Până de curând, atunci când vederea nu i se voalase, aceste două restrânse și sărăcăcioase peisaje nu-l atrăseseră

cu luminozitatea lor simplă. Fusese deajuns să se interpună între ele și ochi o ușoară ceață, ca să i se deschidă pofța de a le picta. Neîndoios, nuditatea absolută, devoalarea până la detaliu a naturii, ca și a omului, nu priesc artei. Să se plângă de pierderea acuității vizuale un observator științific sau un detectiv, se gândi, nu pictorul, a cărui fantezie e stimulată, nu obturată de mister. Un poet contempla cândva misterul pentru a-l spori; Dan se gândi că aceasta s-ar potrivi mai bine unui profan, artistul trebuind să cotrobăie totuși în mister (și nu în lumină), întocmai ca un cioplitor în blocul de piatră după o formă clară (dar și ea, evident, și ea misterioasă, la rândul ei).

Părăsi poarta, reveni pe cărarea de beton și se puse la adăpostul prispei, neintrată încă în proiectorul solar. Nu-i era cine știe ce foame și nu-și pregătise nimic. Avea să-și spargă două-trei ouă în tigaie și să bea un pahar de vin. Primul gest chiar acesta fu, umplerea paharului dintr-o sticlă pusă la frigider. Gustă, ca de fiecare dată cu acea interiorizare concentrată a enologului, golind paharul până la jumătate, după care turnă apă minerală carbogazoasă, și ea rece, și începu să-și prepare prânzul.

Pictorul adunase lângă el, azvârlite la întâmplare pe dalele de gresie ale atelierului, șase-șapte cartoane, dar toate departe de a se apropia cât de cât de chipul sintetic plauzibil al „Doamnei palide”. Titlul, dat aprioric tabloului, i se păruse la un moment dat pretențios, prea teoretic, ținând mai degrabă de clasificări științifice, dar refuzase să-l schimbe. Rămânea, totuși, deocamdată, un punct de reper incitant. Vrusese să spună ceva prin alăturarea celor două cuvinte. Pe vremuri, dacă ar fi folosit apelativul doamnă, adresându-i-se lui Aimée, aceasta l-ar fi privit chiorâș, apoi l-ar fi

persiflat ca pe un mic burghez revolut. Ea se considera în afara nomenclaturii mondene. În ciuda simplității uneori dezarmante, în fond Aimée era o snoabă, dar una de elită, contradictorie, ostentativ antigregară. Termenul în discuție îl găsea nu atât depășit, cât tocit, prea purtat, și dacă ar fi fost reinventat sau măcar substanțial recondiționat, s-ar fi grăbit să-l adopte. Și pe bună dreptate, credea pictorul, fiindcă l-ar fi meritat cu prisosință. El stă pe creștetul atâtor femei ca o pălărie cu pană colorată sau cu o mică pasăre decorativă, impresia lăsată strepezind dinții. Mai ales când și-l atribuie singure. Pentru a-i constrânge și stimula pe domni să-l folosească în vocabularul galant („Spune-i că ți l-a recomandat doamna cutare”, și-și declină numele, sau, la telefon, de-a dreptul: „Aici doamna x”). În schimb, pe fruntea lui Aimée pălăria respectivă, chiar așa de serie mare, demodată, poate și compromisă de impostură, ar fi stat impecabil. Orice ar fi făcut și ar fi zis ea ca să împrăștie impresia de înseriată, sensul etimologic al cuvântului corespundea perfect esenței personajului: educație, inteligență, cultură, originalitate, distincție. Alegându-l pentru combinația din titlul tabloului, Dan n-a făcut decât să restabilească un drept originar, să restituie un merit (necontestat în mod expres, neuzurpat brutal de cineva, doar ignorat, uitat, nepus în circulație din neatenție, cum se întâmplă frecvent în societate). Dar „pali-dă” de ce? se interogă mai departe. Nu cumva acest termen echivoc, extras involuntar din literatura romantică, sau împrumutat din terminologia medicală a societății înalte, nu cumva el însuși se constituie într-o piedică în calea conturării fizionomiei biografice?

Răsfoind cartoanele, remarcă încetul cu încetul că primele vedeau încercarea, inconștientă firește, de a lega între ele vârsta întâi și vârsta a doua, de a deduce etapa maturi-

tății din cea a adolescenței, ori de-a anticipa în adolescență, adulta. Putea constata acum că, certamente, respectivele vârste nu comunicau printr-o linie organică a devenirii, se dovedeau independente una de alta, dacă nu cumva se și opuneau, se infirmau. Înțelegea că viața „Doamnei palide” suferise o timpurie fractură, fusese suprimată brusc și apoi resuscitată într-o cu totul altă întruchipare. Presupusese o metamorfoză și chiar îi găsisese oarecari explicații – bazate și pe mărturisirile lui Aimée, e drept puține și sărace – reprezentându-și cauzele, procesul, noile direcții de evoluție. Evident, se înșelase, cum ne înșelăm frecvent încercând să imaginăm și să definim linia devenirii umane în temeiul unui oarecare CV. Oamenii nu se aprofundează unii pe alții, se gândi, sunt prea acaparați de ei înșiși. Iar gesturile, reacțiile, atitudinile, vorbele sunt departe de a avea o semnificație univocă. Ne scapă jocul nuanțelor psihologice. Și nu numai din cauza neatentei, ci și pentru că nu sunt întotdeauna veritabile, ci calpe ori prefabricate, învățate pe de rost, scoase din depozitul de stereotipii al lumii.

Dar ea și-a conștientizat fractura ce seamănă cu o moarte și o naștere din nou? Poate știe ceva, e o persoană inteligentă, nu se poate să n-o fi obsedat schisma din structura propriei vieți. Dar nu prea mult, nu prea mult – Dan ar băga mâna în foc pentru asta. Dacă îi tratăm superficial pe semeni, față de noi înșine suntem și mai vinovați; ne considerăm viața o povestioară scrisă dinainte. Ni se spune încă din copilărie (și părinții joacă în această privință rolul cel mai nefast) că suntem buni, frumoși, deștepți – și credem, ne însușim calificativele fără nicio verificare, croindu-ne pe baza lor subiectivul profil psihologic, intelectual, moral, ba și fizic. Și Dan nu-i avea în vedere pe oamenii insuficient

dotăți, ci pe cei pătrunzători, subtili. Ce comoditate enormă guvernează raporturile cu eul nostru, ce toleranță și nepăsare manifestăm față de propria esență umană! De cele mai multe ori, își spuse, suntem față de noi înșine la fel de străini ca față de un trecător necunoscut. Nici măcar nu putea aproxima ce știe Aimée despre acele cutremure ale destinului ei, din care a rezultat până la urmă fragmentul de instantaneu luat recent de televiziune.

Celelalte cartoane încercau să surprindă relația dintre maturitatea și prima treaptă a senectuții „Doamnei palide”. Aici pare să existe o oarecare concordanță, dar nici vorbă de vreo etanșeitate a etapelor, și mai ales de vreo valorificare vizibilă a marilor acumulări de energie, rafinament, experiență de viață, într-o firească seninătate atotștiutoare, ironică, blândă și superioară în raport cu ce a fost. Hiatusul acesta nu-i e propriu numai lui Aimée, constituie o dramă a omului în general. Oricum, legătura sugerată în aceste desene nu-l putea duce la limanul artistic dorit. O să încerce, își spuse în glumă, să sară peste mijlocul vieții lui Aimée, care parcă refuză să se îmbrace cu extremele, și să pună în contact direct adolescența cu debutul în senectute. Poate cel mai ușor le e să se întâlnească, la un moment dat, copilul și bătrânul din noi, ei fiind mai sinceri unul cu altul, căci pe plan metafizic începutul și sfârșitul constituie miracolul, restul reprezentând un fel de tribut plătit condiției terestre transformate în rutină. Exprimase ideea în joacă, dar repede căpătă contur și i se impuse. Chiar așa o să facă. Va exclude pentru moment din ecuație cifra masivă, reprezentând existența conformistă și productivă, cea prin care ne înscriem în colectivitate și eventual în vreo cronică, dar care ne și uniformizează, ne face dependenți de coduri și cutume, ne

subordonează și ne estompează eul original. Vor lipi cei doi poli ai vieții femeii, transformându-se pe sine în canal de comunicare. În timp ce așeza noul carton imaculat pe șevalet, auzi vorbă în curte și un ciocănit energic la ușa din față.

„Mare surpriză!” exclamă, ieșind pe prispă, unde-l găsi pe vechiul amic Iorgu, instalat degajat pe băncuță, răsucit spre șoferul care tocmai dădea asigurări că domnul pictor e acasă, că în atelier se lucrează... și așa mai departe. „Te miri că am venit la tine pe vipia asta atâta drum? Păi de ce există prieteni, vorba americanilor?” Se îmbrățișară cu gesturi ritualice mici, ușoare, aproape aeriene, ca două femei ce se feresc să-și deranjeze toaleta. Găseau amândoi de prost gust străngerile de mână bărbătești și bătutul pe spate, ca și sugestia de sărut pe obraji. Pe prispă ajunsese soarele și musafirul se invită în atelier. Erau cam de aceeași înălțime, aveau același gabarit și aceeași vârstă. Poate inspirat de această constatare, noul venit informă în treacăt, traversând holul: „Știi cât a trecut de când ne-am cunoscut noi doi? Tocmai terminaserăm facultatea când...” Renunță să-și ducă mai departe gândul, surprinzând ceva patetic și clamoros în vorbele lui. Cu o stare de spirit similară, pictorul mormăi: „Ce să spun, o fericire!” Și puțin sarcastic: „Un finanțist sentimental... Fă-te comod!”, și-i arată fotoliul aflat într-o stare nu dintre cele mai prospere. Musafirul mustăci: „Ultima dată parcă m-am scufundat cu el”. Nu se scufundase, dar aceasta era poanta lui invariabilă la invitația de a se așeza. Niciunul nu simțea nevoia de protocol, în această privință asemănându-se, dar și deosebindu-se. Căci Dan era de felul lui formalist, chiar față de prieteni vechi manifestând grijă ca nimic să nu coboare sub o anumită linie a acurateței. Dar îl prefera pe acest Iorgu Băloi deoarece, în ciuda rangurilor

și atributelor sociale, rămânea simplu. Natura frustă a prieteniei lor se fixase de la început, și așa rămăsese, în disprețul total al atributelor sociale.

În vechiul regim el, Dan, se bucurase de titluri onorifice superlative, devenind vedetă în branșă. Și Iorgu progresase, ajungând la un moment dat director în ministerul de finanțe, dar public rămăsese obscur, așa cum îi impunea profesia. În noua etapă istorică, scripeții sociali funcționaseră invers. Dan Pivniceru, ca mai toți artiștii, intrase în penumbră, societatea având alte priorități în încercările ei de autorestructurare, în timp ce pe Iorgu Băloi împrejurările îl propulsaseră, prilejuindu-i o condiție publică, mai ales materială, demnă de invidiat. Ei continuau să se caute, rămânând la gradul de camaraderie pe care probabil doar armata îl mai cultivă.

Băloi nu se așeză, dar nu pentru că fotoliul n-ar fi prezentat siguranță, ci fiindcă ochiul său ager, ' intrat totdeauna în alertă la pătrunderea în atelier, descoperi cartoanele proaspăt desenate împrăștiate pe jos. Se îndreptă spre ele, le ridică și se duse la fereastră, unde lumina era încă tare. Le vântură îndelung. Până la urmă întrebă: „Le cunosc? Se corectă: O cunosc? Cum e propriu?” Nu așteptă răspunsul, căci mai zări câteva cartoane pe un taburet. Cele trei crochiuri inițiale ale lui Dan. Le luă. Pictorul nu-l băga în seamă, prefăcându-se că strânge câte ceva sau chiar punând oarecare ordine, deoarece înțelegea că în ziua aceea nu mai sunt șanse să lucreze. „Asta cu siguranță este Aimée, se pronunță Băloi în cele din urmă și agită în aer cartonul cu crochiul vârstei de mijloc a «Doamnei palide». Sau tot ea o fi și în celelalte? Au ceva familiar...” Nu mai zise nimic. Le strânse, le bătu muchiile și le așeză pe masă. Se răsturnă în